

**धोरण : 9**

**संस्कृत**

**२. कुलस्य आचारः**

**स्वाद्याय**

## अनुवाद

एकः चातकशिशुः आसीत् । स एकदा तृष्णा पीडितः जनन्याः समीपं  
व्रजति वदति च, “अम्ब ! तृष्णा मां पीडयति । अहं जलं पातुम् इच्छामि ।  
सम्प्रति मेघजलं न मिलति, अतः तडागजलमेव पातुम् इच्छामि ।”

चातकनुं એક બચ્ચું હતું. એક વાર તરસથી પીડાયેલું તે  
(પોતાની) માની પાસે જથ છે અને કહે છે, “મા ! મને તરસ લાગી  
છે. હું પાણી પીવા છચ્છું છું. હમણાં વાદળનું પાણી મળતું નથી, એટલે  
તળાવનું પાણી જ પીવા છચ્છું છું.”

जननी वदति, "बाल ! वयं तु मेघजलम् एव पिबामः,  
तडागजलं न पिबामः । एषः अस्माकं कुलस्य आचारः । अतः त्वं  
तडागजलं पातुम् न शक्नोषि" इति । चातकशिशुः कथ्यति, "अम्ब  
! महती मे तृष्णा । अधुना आकाशे मेघान् न पश्यामि ।

મाता કહે છે, "બેટા ! આપણે તો વાદળનું પાણી જ પીએ  
છીએ; તળાવનું પાણી પીતાં નથી. આ આપણા કુળની પરંપરા છે.  
એટલે તું તળાવનું પાણી પી શકે નહિ." ચાતકનું બચ્ચું કહે છે, "મા !  
મને બહુ તરસ લાગી) છે. અત્યારે આકાશમાં (હું) વાદળાં જોતું નથી.

कदा मेघः वर्षिष्यति कदा च अहं मेघजलं पातुं शक्नोमि, इति न  
जानामि । अतः तृष्ण्या पीडितोऽहं तडागजलं पातुं गच्छामि ।"

जननी पुनरपि चातकशिशुं बोधयति, "बाल ! न अयम् अस्माकं  
कुलाचारः । कुलाचारः सदैव रक्षितव्यः एव ।

ક्यारे વાદળ વરસશે અને ક्यારે હું વાદળાનું પાણી પી શકીશ, એ હું  
જાણતું નથી. આથી તરસથી પીડાયેલ હું તળાવનું પાણી પીવા જાઉં છું."

માતા ફરી વાર બચ્ચાને સમજાવે છે, "બેટા ! આ આપણા કુળની  
રીતિ નથી. કુળની રીતિ તો હંમેશાં જળવવી જ જોઈએ.

अतः त्वं तडागजलं पातुं न अहसि । तृष्णायाः सहनं कृत्वा  
मेघस्य प्रतीक्षा कर्तुम् अहसि त्वम् ।"

जनन्याः कथनम् अश्रुत्वा चातकशिशुः तडागजलं पातुं तडागं  
गन्तुं निर्गच्छति ।

આથી તું તળાવનું પાણી પી શકે નહિ. તરસને સહન કરીને  
તું વાદળની રાહ જોવાને લાયક છે.'  
માતાનું કહેવું સાંભળ્યા વિના ચાતકબાળ તળાવનું પાણી  
પીવા માટે તળાવે જવા નીકળે છે.

मार्गं परिश्रान्तः स यदा एकस्य कृषकस्य गृहस्य समीपे  
तिष्ठति तदा तातपुत्रयोः वार्तालापं शृणोति ।

રस्तामાં થાકેલું તે જ્યારે એક ખેડૂતના ધરની પાસે ઉલ્લંઘું રહે  
(રોકાય) છે ત્યારે બાપદીકરાની વાતચીત સાંભળે છે.

कृषकः वृद्धः मरणासन्नः च आसीत् । तस्य समीपे स्थितः  
तस्य पुत्रः तस्मै कृषकाय कथयति, "तात ! अद्य मार्गं मया  
धनस्यूतः प्राप्तः ।

ઘેરૂઠ ઘરડો અને મરણપથારીએ પડેલો હતો. તેની બાજુમાં  
રહેલો તેનો પુત્ર તે ઘેરૂઠને કહે છે, "પિતાજ ! આજે માર્ગમાં મને  
પૈસાની શેલી મળી.

तस्य दर्शनात् आनन्दः जातः । तेन मदीयं दारिद्र्यं नष्टं भविष्यति  
इति विचार्य धनस्यूतग्रहणाय अहं हस्तं प्रासारयम् । किन्तु तदैव मया  
भवदीयः उपदेशः स्मृतः - 'अन्यस्य धनस्य ग्रहणम् अस्माकं कुलाचारः न'  
इति । अतः अहं तं धनस्यूतं तत्रैव अत्यजम् ।"

તને જોતાં (મને) ખુશી થઈ. તેનાથી મારી ગરીબાઈ દૂર થશે એમ  
વિચારીને પૈસાની શેલી લેવા માટે (મે) હાથ લંબાવ્યો, પણ ત્યારે જ મને  
આપનો (આ) ઉપદેશ સાંભળ્યો : 'બીજાના ધનનો સ્વીકાર કરવો એ આપણા  
કુળની પરંપરા નથી. આથી મેં તે પૈસાની શેલીનો ત્યાં જ ત્યાગ કર્યો."

चातकशिशुः सर्व शृणोति । सः विचारयति - 'अहो !  
मरणासन्नस्य वृद्धस्य तत्पुत्रस्य च स्वकीयं कुलाचारं पालयितुं  
कीदृशी श्रद्धा । अहं तु कुलाचारं न पालयामि । वयं मेघजलमेव  
पिबामः इति अस्माकं कुलाचारः ।

ચાતકનું બચ્ચું બધું સાંભળે છે. તે વિચારે છે, “વાહ !  
મરણપથારીએ પડેલા વૃદ્ધની અને તેના પુત્રની પોતાના કુળની  
પરંપરા જગવવાની કેવી શ્રદ્ધા ! હું તો કુળની પરંપરા જગવતું નથી.  
અમે વાદળાનું પાણી જ પીએ છીએ એ અમારી કુળની રીતિ છે.

તમહं त्यक्तुं प्रवर्ते । एतत् अनुचितमस्ति ।'

सः चिन्तयति

- पशवः पक्षिणश्चैव मानवाश्च सदाशयाः ।

रक्षन्ति स्वकुलाचारं रक्षामि कुलमात्मनः ॥

તે હું ત્યજવા તૈયાર થયો છું. આ અયોગ્ય છે. “તે વિચારે છે : “સારા આશયવાળાં પશુઓ, પક્ષીઓ અને મનુષ્યો પોતાના કુળની પરંપરા જાળવે છે; હું (પણ) મારું પોતાનું કુળ રક્ષિશ.”

एवं विचिन्त्य सः मातरं प्रत्यागच्छति सर्वं वृत्तान्तं च  
कथयति । माता सन्तोषमनुभवति, शिशवे च आशीर्वादं ददाति ।  
अल्पे एव काले मेघवृष्टिः भवति । मेघजलं पीत्वा चातकशिशोः  
तृषा शान्त्यति ।

એમ વિચારીને તે માતાની પાસે પાછું ફરે છે અને બધી  
હકીકત કહે છે. માતા સંતોષ અનુભવે છે અને બચ્યાને આશિષ  
આપે છે. થોડા જ સમયમાં વરસાદ થાય છે. વાદળનું પાણી પીને  
ચાતકના બચ્યાની તરસ શાંત થાય છે.

## ટિપ્પણી

પતુમ્ ન શકનોષિ	-	તું પી શકતો નથી.
અન્બા	-	હે માતા
વર્ષિષ્યતિ	-	વરસશે.
રક્ષિતવ્યા:	-	રક્ષા કરવી જોઈએ.
સહનં કૃત્વા	-	સહન કરીને
પરિશ્રાન્ત	-	થાકેલો
તાત્પુત્રયો:	-	પિતા અને પુત્રનો

<b>मरणासन्नः</b>	-	<b>મરણની નજીક પહોંચેલો</b>
<b>धનસ્થૂતः</b>	-	<b>ધનની શેલી</b>
<b>दારિદ્ર્યं</b>	-	<b>ગરીબી, નિર્ધનતા</b>
<b>હस्तं પ્રાસારયમ्</b>	-	<b>મેં હાથ ફેલાવ્યો. મેં હાથ લંબાવ્યો.</b>
<b>ત્યક્તું પ્રશ્રતે</b>	-	<b>છોડવા માટે પ્રવૃત્ત થયો છું.</b>
<b>અનુચિતમસ્તિ</b>	-	<b>અનુચિત છે. ગેરવ્યાજબી છે.</b>
<b>ભવાદશાḥ</b>	-	<b>આપના જેવા</b>
<b>કૂલમાત્મન</b>	-	<b>પોતાના કુળને</b>

<b>प्रत्यागच्छति</b>	-	પાણો આવે છે.
<b>अनुभवति</b>	-	અનુભવે છે.
<b>ददाती</b>	-	આપે છે.
<b>अल्पे एव काले</b>	-	થોડા જ વખતમાં
<b>तृषा शाम्यति</b>	-	તરસ શમી જય છે.

## स्वाध्याय

प्रश्न 1. विकल्पेभ्यः समुचितं पदम् चित्वा लिखत ।

(1) तृष्णापीडितः शिशुः कस्य समीपं गच्छति ?

(क) जनन्याः

(ग) जलस्य

(ख) नीडस्य

(घ) गगनस्य

(2) 'मैघ'-शब्दस्य पर्यायः कः ?

(क) जलम्

(ख) वृष्टिः

(ग) जलदः

(घ) गगनम्

(3) सर्वेः किं रक्षितव्यम् ?

(क) तडागः

(ख) कुलाघारः

(ग) मैघः

(घ) शिशुः

(4) वृद्धः कीदृशः आसीत् ?

(क) अन्धः

(ख) विकलः

(ग) मरणासन्नः

(घ) स्वस्थः

(5) शिशुः कस्य प्रतीक्षां करोति ?

(क) मेघस्य

(ख) मेघाय

(ग) मेघम्

(घ) मेघेन

(6) 'पुनरपि' शब्दस्य उचितं सन्धिविच्छेदं दर्शयत ।

(क) पुन + रपि

(ग) पुनः + अपि

(ख) पुनो + अपि

(घ) पुनर् + पि

(7) अहं तडागजलं पातुम्

(क) इच्छति

(ग) इच्छामि

(ख) इच्छसि

(घ) इच्छतु

## प्रश्न 2. संस्कृतभाष्या उत्तरं लिखत ।

(1) तृष्या पीडितः कः आसीत् ?

➤ एकः चातकशिशुः तृष्या पीडितः आसीत्।

(2) चातकशिशुः किं पातुं न अर्हति?

➤ चातकशिशुः तडागजलं पातुं न अर्हति।

(3) कृषकपुत्रस्य दारिद्र्यं केन नष्टं भविष्यति?

➤ कृषकपुत्रस्य दारिद्र्यं मार्गे प्राप्तेन धनस्यूतेन नष्टं भविष्यति।



**(4) कृषकपुत्रेण मार्गं किं प्राप्तम्?**

➤ कृषकपुत्रेण मार्गं धनस्यूतः प्राप्तः।

**(5) शिशोः तृषा केन नष्टा?**

➤ शिशोः तृषा मेघजलस्य पानेन नष्टा।



# प्रश्न 3. रेखाङ्कितपदानां स्थाने कोष्ठकात् पदं प्रस्थाप्य प्रश्नवाक्यं रचयत् ।

(कः, का, कुत्र, कीदृशः, किम्, कस्यै)

(1) जननी शिशुं बोधयति ।

➤ का शिशुं बोधयति?

(2) मार्गे परिश्रान्तः सः तिष्ठति ।

➤ मार्गे कीदृशः सः तिष्ठति?



(3) कृषकः वृद्धः आसीत् ।

➤ कः वृद्धः आसीत्?

(4) धनस्यूतः मार्ग प्राप्तः ।

➤ धनस्यूतः कुत्र प्राप्तः?

(5) सः तस्यै सर्व वृत्तान्तं कथयति ।

➤ सः कस्यै सर्व वृत्तान्तं कथयति?



## प्रश्न 4. निर्देशानुसारं धातुरूपाणां परिचयं लिखत ।

<u>धातुरूपम्</u>	<u>धातुः</u>	<u>कालः / लकारः</u>	<u>पदम्</u>	<u>पुरुषः</u>	<u>वचनम्</u>
(1) इच्छामि	इच्छ	वर्तमानकालः / लट् लकार	परस्मैपदम्	उत्तमपुरुषः	एकवचनम्
(2) गच्छति	गच्छ	वर्तमानकालः / लट् लकार	परस्मैपदम्	अन्यपुरुषः	एकवचनम्
(3) अहसि	अहं	वर्तमानकालः / लट् लकार	परस्मैपदम्	मध्यमपुरुषः	एकवचनम्
(4) कथयति	कथ्	वर्तमानकाल / लट् लकार	परस्मैपदम्	अन्यपुरुष	एकवचनम्
(5) वदति	वद्	वर्तमानकालः / लट् लकार	परस्मैपदम्	अन्यपुरुष	एकवचनम्

## પ્રશ્ન 5. માતૃભાષાયામ् ઉત્તરાણિ લિખત ।

(1) કુલાચાર એટલે શું ?

ઉત્તર : કુલાચાર એટલે કુળનો આચાર, કુળની પરંપરા કે રીત. રધુકુળની પરંપરા હતી એકવચની રહેવું. પિતા દશરથનાં કેકેયીને આપેલાં બે વચનોની પૂર્તિ કરવા શ્રીરામે રાજ્યત્યાગ કરીને ચૌદ વર્ષનો વનવાસ સ્વીકાર્યો હતો.

(2) માતા ચાતકશિશુને શું ન કરવા કહે છે? શા માટે ?

ઉત્તર : ચાતકમાતા પોતાના તરસ્યા શિશુને તળાવનું કે અન્ય કોઈ પણ જળાશયનું પાણી પીને પોતાની તૃષ્ણા શાંત ન કરવા કહે છે. તે પોતાના બચ્ચાને કહે છે કે, મેઘનું સીધું વૃષ્ટિરૂપે પડેલું પાણી પીવું તે એ જ આપણા કુળની પરંપરા છે. આથી અન્ય કોઈ પણ જળાશયનું પાણી ન પીવું જોઈએ.

(3) નિર્ધન હોવા છતાં કૃષકપુત્રે શા માટે ધનસ્થૂત (પૈસાની શેલી)ને સ્પર્શ પણ ન કર્યો ?

ઉત્તર : કૃષ કપુત્ર ધનસ્થૂત (પૈસાની શેલી) જોઈને ખુશ થયો. આ પૈસાથી પોતાની ગરીબાઈ દૂર થશે એ વિચારીને પૈસાની શેલી લેવા તેણે હાથ લંબાવ્યો, પરંતુ તે જ વખતે તેને પોતાના પિતાનો ઉપદેશ યાદ આવ્યો : 'બીજાના ધનનો સ્વીકાર કરવો એ આપણા કુળની પરંપરા નથી.' આ કારણે કૃષકપુત્રે એ પૈસાની શેલીને સ્પર્શ પણ ન કર્યો.

(4) ચાતકશિશુએ તડાગજળ (તણાવનું પાણી) શા માટે ન પીધું?

ઉત્તર : માતાનું કહેવું સાંભળ્યા વિના તરસથી પીડાયેલું ચાતકશિશુ  
તણાવનું પાણી પીવા માટે તણાવે જવા નીકળે છે. રસ્તામાં  
શાકેલું તે એક ખેડૂતના ઘરની પાસે રોકાય છે. ત્યારે  
બાપદીકરાની વાતચીત સાંભળીને વિચારે છે કે, આ લોકોને  
કુળની પરંપરા જળવવાની કેવી શ્રદ્ધા છે. હું તો કુળની  
પરંપરા જળવતું નથી. અમે વાદળાનું પાણી જ પીએ છીએ  
એ અમારી કુળની રીતિ છે. તે હું ત્યજવા તૈયાર થયો

# Thanks



# For watching